

ПАНАСЮК О. А.,
асистент кафедри правосуддя
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.150.1

**ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ
НА СТАДІЇ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ТА ПРАВИЛО «АСИМЕТРІЇ»
ОЦІНКИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Стаття присвячена проблемі реалізації повноважень суду першої інстанції на стадії судового розгляду, що пов'язані з оцінкою допустимості доказів. Актуальність вказаного питання обумовлена неоднозначним підходом у науці до правил «асиметрії» оцінки допустимості доказів у кримінальному процесі.

Ключові слова: повноваження суду, розсуд суду, суд першої інстанції, «асиметрія» оцінки допустимості доказів.

Статья посвящена проблеме реализации полномочий суда первой инстанции на стадии судебного разбирательства, которые связаны с оценкой допустимости доказательств. Актуальность указанного вопроса обусловлена неоднозначным подходом в науке относительно правил «асимметрии» оценки допустимости доказательств в уголовном процессе.

Ключевые слова: полномочия суда, усмотрение суда, суд первой инстанции, «асимметрия» оценки допустимости доказательств.

The article is devoted to the problem of realization of the power of court of first instance at the trial stage which is connected with evaluation of admissibility of evidence. The relevance of this question due to the controversial approach in the criminal procedure science to rules «asymmetry» of evaluation of admissibility of evidence in criminal proceedings.

Key words: power of court, judicial discretion, court of first instance, «asymmetry» of evaluation of admissibility of evidence.

Вступ. Оцінка судом першої інстанції доказів на предмет їх допустимості в кримінальному провадженні нерозривно пов'язана із такою, не достатньо розробленою в науці, проблематикою, як «асиметрія правил щодо допустимості доказів»¹, що розглядається вченими як складова більш широкої концепції «сприяння захисту» (*favor defensionis*) [2, с. 138, 156–157] у кримінальному процесі, основним призначенням якої є згладжування тим чи іншим чином нерівність сторін [3, с. 41–44].

У різні часи проблемам допустимості доказів так чи інакше присвячували свої дослідження такі вчені². У «дореволюційний» період – С.І. Вікторський, Л.Є. Владими-

¹ Як указується в літературі, уперше термін «асиметрія» в юридичний лексикон увів О.М. Ларін [1, с. 51].

² До того ж зазначимо, що проблеми допустимості доказів торкалися у своїх дослідженнях не лише ті науковці, які займалися питаннями доказового права в кримінальному судочинстві, але й ті, що розробляли положення, що стосувалися провадження досудового розслідування, процесуального порядку провадження слідчих дій, або вивчали питання діяльності суб'єктів кримінального процесу.

ров, П.І. Люблінський, М.М. Розін, В.К. Случевський, В.Д. Спасович, І.Я. Фойницький, О.П. Чебишев-Дмитрієв та інші. У радянські часи – такі процесуалісти, як В.Д. Арсеньєв, Р.С. Белкін, А.Я. Вишинський, А.І. Вінберг, Г.Ф. Горський, М.М. Гродзинський, Ю.М. Грошевий, В.Я. Дорохов, О.О. Ейсман, П.С. Елькінд, М.В. Жогін, Л.Д. Кокорєв, П.А. Лупинська, І.Б. Михайловська, М.М. Михеєнко, Г.М. Мінковський, Г.С. Мосесян, І.Л. Петрухін, М.М. Полянський, О.Р. Ратінов, В.М. Савицький, Н.В. Сібільова, М.С. Строгович, Ф.Н. Фаткуллін, М.О. Чельцов-Бебутов, С.А. Шейфер та інші. Не залишилася поза увагою ця проблема й у дослідженнях таких сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців, як В.С. Балакшин, А.Р. Белкін, В.М. Бозров, Ю.П. Гармаєв, О.В. Горбачов, Р.В. Данилова, В.І. Зажицький, В.В. Золотих, О.В. Капліна, М.М. Кіпніс, М.О. Колоколов, Р.В. Костенко, Н.В. Костовська, В.Т. Маляренко, В.Т. Нор, Ю.К. Орлов, С.В. Прилуцький, О.В. Руденко, О.В. Селіна, С.М. Стахівський, В.І. Толмосов, О.В. Хімічева, Б. Хубер, О.Г. Шило, М.Є. Шумило та інші.

Постановка завдання. Однак дозволимо собі з упевненістю констатувати, що ця тема не лише не вичерпана, але й продовжує викликати численні запитання в теорії і ще гостріше – на практиці. Актуальність цього питання ще більше зростає у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК), який уперше на законодавчому рівні закріпив правила, що стосуються допустимості доказів у кримінальному провадженні.

Постановка завдання. Отже, метою статті є дослідження сутності правила «асиметрії» та можливості його використання в кримінальному процесі.

Особливої актуальності в контексті поставленої нами теми дослідження набуває це питання ще й тому, що реалізувати «асиметрію» загалом, як стверджують дослідники, можна лише в судових стадіях кримінального судочинства [4, с. 5]. Крім того, передбачені законом переваги захисту стають реальністю тільки за умови, що суд є дійсно об'єктивним і неупередженим [3, с. 43].

Результати дослідження. У загальних рисах положення про «асиметрію» правил оцінки допустимості доказів у кримінальному судочинстві означає, що докази, отримані з порушенням кримінального процесуального закону, повинні визнаватися допустимими, якщо про це заявляє клопотання сторона захисту. Отже, докази винуватості або ті, що іншим чином погіршують становище обвинуваченого, отримані з порушенням вимог закону, повинні визнаватися недопустимими та виключатися з процесу доказування. Натомість докази, що виправдовують особу або пом'якшують її відповідальність чи покарання, хоча й отримані з порушенням вимог кримінального процесуального закону, за клопотанням сторони захисту не лише можуть, а й повинні використовуватися судом для обґрунтування висновків та схвалюваних рішень. При цьому аргументація прихильників вказаної точки зору полягає в тому, що особа, яку обвинувачують у вчиненні злочину, не повинна «страждати» через те, що слідчий або прокурор допустили порушення закону при отриманні доказу, що виправдовує або покращує становище цієї особи [4, с. 2]. Так І.Л. Петрухін зазначає: «Ідея проста: всупереч перешкодам і труднощам, що створюються для захисту шляхом допущення процесуальних порушень, докази, які виправдовують обвинуваченого, не втрачають силу» [5, с. 191].

У літературі висловлена така думка: «Виправдувальні докази, отримані хоча й із порушенням процесуальної форми, якщо такі порушення потягли настання менш суттєвої шкоди, аніж могло би потягти невикористання цих доказів у процесі доказування (засудження невинуватого), визнаються допустимими (крайня необхідність у процесі). В основу цього положення покладено пріоритет інтересів особистості над інтересами держави» [6, с. 108]. Збереження юридичної сили доказів у цьому разі також слугує суттєвою гарантією реалізації принципу змагальності та цілком узгоджується з принципом презумпції невинуватості [7, с. 54–55].

В.М. Савицький доходить такого висновку: «Питання щодо допустимості того чи іншого доказу правомірно ставити тільки тоді, коли цим доказом оперують тільки для

викриття обвинуваченого, для підтвердження його винуватості й подальшого засудження. Якщо ж докази, отримані з порушенням закону, використовуються для відстоювання невинуватості або меншої винуватості обвинуваченого, для пом'якшення його вини, то вони обов'язково повинні братися до уваги слідчим, прокурором і судом, оскільки ці докази не доводять нічого нового, окрім того, що саме по собі не потребує жодних доказів – невинуватості обвинуваченого» [8, с. 2–3].

Викликає науковий інтерес також позиція М.М. Кіпніса, який більш виважено підходить до вирішення цього питання. Він вважає, що застосування в кожному випадку «асиметрії» правил про допустимість доказів необхідно ставити в залежність від того, чи брав участь захисник на стадії досудового розслідування. Якщо захисник не брав участі, то він не міг перешкодити порушенню кримінального процесуального закону³. А отже, чи буде правомірним позбавляти захист права використовувати відомості, отримані таким шляхом, як виправдувальні докази. Адже набагато більший психологічний вплив справить на формування внутрішнього переконання суддів, наприклад той факт, що особа не була впізнаною, аніж те, що впізнання в справі не проводилося взагалі⁴. Визнання ж протоколу впізнання недопустимим дозволяє захисту лише стверджувати, що непроведення впізнання позбавило обвинувачення можливості підкріпити свої доводи [10, с. 174].

І.Б. Михайловська зазначає, що в будь-якому разі відомості, що містяться в «дефектних» доказах, якщо вони слугують інтересам захисту обвинуваченого, породжують сумнів у доведеності обвинувачення і через це не можуть бути виключені з процесу доказування. Тому для сторони захисту мета доказування буде досягнута, якщо виникне сумнів в обґрунтованості твердження сторони обвинувачення, оскільки підставою для постановлення виправдувального вироку може бути як позитивне, що не викликає сумнівів, встановлення невинуватості особи, так і невстановлення її вини. В обох випадках презумпція невинуватості залишається неспростованою, наслідком чого і є виправдувальний вирок. А правило сприяння захисту про визнання допустимості доказів, отриманих із порушенням закону, було б реалізовано, якщо б відповідне клопотання захисту підлягало обов'язковому задоволенню судом [3, с. 41, 46, 48].

Погоджуючись у цілому з таким твердженням ученого, висловимо, однак, зауваження щодо обов'язковості задоволення цього клопотання судом. Деякі дослідники роблять зауваження щодо того, що презумпція невинуватості в процесі визнання доказів недопустимими потребує додаткових гарантій, але водночас у правилі про обов'язкове задоволення відповідних клопотань невідворотно робиться акцент на заявному порядку вирішення цього питання. Крім того, сторона захисту не покликана вирішувати кримінальну справу, а суд не повинен бути зв'язаний рішенням вказаної сторони [11, с. 33]. Із цього, до речі, також випливає і те, що задля забезпечення прав обвинуваченого суд може визнати відповідний доказ допустимим не лише за клопотанням останнього (або його захисника чи законного представника), але й без такого клопотання, однак за відсутності заперечення з боку захисту, про що суд зобов'язаний запитати відповідну сторону, і її позиція має бути зафіксована відповідним чином.

Однак існують і противники інституту асиметрії правил оцінки допустимості доказів. Так, наприклад, П.А. Лупінська зазначає, що докази, отримані з порушенням закону, не можуть використовуватися для доказування будь-якої з обставин, що підля-

³ Хоча заради справедливості слід зауважити, що навіть якщо захисник і брав участь у провадженні певної слідчої дії, то він лише міг попередити порушення, однак це не означає, що він дійсно фактично його попередив і порушення процесуальної форми не сталося при здійсненні відповідної дії. Дослідники зазначають, що участь захисника навіть під час допиту підозрюваного не завжди є абсолютною гарантією, що дозволяє нівелювати загрози щодо підзахисного [9, с. 56].

⁴ Якщо мова йде, наприклад, про результати проведення такої слідчої дії, як пред'явлення особи для впізнання, коли було порушено процесуальний порядок її проведення, але незважаючи на це особу не було впізнано (прим. О. П.).

гають доказуванню, у тому числі й обставин, що виключають вину обвинуваченого чи пом'якшують його вину [12, с. 2]. В.В. Миронов стверджує, що «асиметрія» правил про допустимість доказів убачається неприпустимою. Аргументує автор свою позицію тим, що в кримінальному процесі, що орієнтований проти злочинності й на захист втягнутої в процес особи, у доказуванні не повинно віддаватися пріоритету жодній зі сторін, так як обвинувачення й захист є рівноправними перед судом. «Асиметрія» ж правил про допустимість доказів стає на заваді реалізації принципу змагальності в кримінальному судочинстві, оскільки змагальність – це спосіб дослідження й оцінки доказів, спосіб відстоювання учасниками процесу своїх інтересів або інтересів тих, кого представляють [13, с. 35–36; 14, с. 7].

В.М. Биков указував, що важко собі уявити таку побудову ефективного кримінального судочинства, у якому обвинувальні докази оцінювалися б за одними правилами, а виправдувальні – за іншими. Тому ця ідея повинна бути рішуче відкинута як законодавцем, так і слідчою та судовою практикою [15, с. 128]. Ще раніше до подібної думки дійшов професор Ю.О. Ляхов. На його думку, таке розуміння асиметрії фактично перекреслює всі вимоги стосовно допустимості доказів для однієї зі сторін у кримінальному процесі, заохочує використання недопустимих доказів. Слідування йому неодмінно призведе до наповнення провадження дефектними, сумнівними даними, недопустимими доказами. І замість відгородження кримінального судочинства від таких «доказів» подібна асиметрія буде загроможувати його, засмічувати недопустимими доказами [16, с. 36]. З такими твердженнями погодитися важко, тому що асиметрія оцінки доказу стосується не всіх його властивостей, а лише допустимості, проте з певними зауваженнями, про що детальніше буде йтися далі.

Тезу про несумісність існування правил «асиметрії» з принципами змагальності та рівності сторін у кримінальному процесі небезпідставно піддають критиці. Зокрема, І.Б. Михайловська стверджує, що сторона обвинувачення, представлена (за винятком справ приватного обвинувачення) державними органами, що наділені владними повноваженнями, у тому числі необхідними для провадження слідчих дій та отримання доказів, звичайно, має не рівні зі стороною захисту можливості відстоювання своєї позиції. Тому з метою можливого «пом'якшення» цієї фактичної нерівності закон надає захисту низку процесуальних переваг. Окрім того, якщо докази, що встановлюють обставини невинуватості (меншої винуватості) особи, можуть бути визнані недопустимими у зв'язку з порушеннями процесуального закону стороною обвинувачення, то об'єктивно створюється небезпека умисного здійснення таких порушень [2, с. 138, 152–153].

Натомість В.В. Миронов із посиланням на деяких авторів [17, с. 46; 12, с. 2–5] пропонує застосовувати в кримінальному судочинстві так звану концепцію «раціональної допустимості доказів», що, на нашу думку, з деякими обмеженнями можна також розцінювати як різновид правила про асиметрію оцінки допустимості доказів. Як справедливо зазначає автор, «раціональна допустимість» підкреслює особливу роль незалежного й неупередженого суду перед рівноправними сторонами в змагальному процесі [13, с. 36]. Крім того, від рішення суду, який реалізує в цьому випадку свої дискреційні повноваження, використовуючи відповідні правила про доказування, і залежатиме в результаті питання доказової сили того чи іншого доказу.

Спробуємо проаналізувати ці теоретичні положення з позицій вітчизняного кримінального процесуального закону. У ст. 87 КПК України імперативно й безумовно зазначається, що внаслідок істотного порушення прав та свобод людини суд повинен визнавати такі докази недопустимими. Недопустимі ж докази не можуть бути використані судом при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення (ч. 2 ст. 86 КПК України). Однак можлива така ситуація, коли внаслідок провадження відповідної слідчої дії порушено права чи свободи підозрюваного (наприклад, здійснено обшук його житла без ухвали слідчого судді, або за відсутності по-

нятих), але внаслідок цього було отримано достовірний доказ невинуватості особи (і це можливо підтвердити відеозаписом цієї слідчої дії). Або ж було допитано свідка, якого не було повідомлено про право відмовитися від дачі показань, але незважаючи на це він повідомить правдиву інформацію, що підтверджує невинуватість особи⁵. Застосування судом правила асиметрії оцінки допустимості доказів у кримінальному провадженні за відсутності заперечень з боку сторони захисту дозволило б використати такі докази на користь обвинуваченого, з метою доведення невинуватості, та, відповідно, послаблення позиції сторони обвинувачення. Проте закон ставить на цьому шляху перешкоду. Учені у зв'язку із цим справедливо відмічають, що закон не враховує можливість такої ситуації, коли захист зацікавлений у тому, щоб доказ, отриманий стороною обвинувачення з процесуальними порушеннями, був визнаний допустимим [3, с. 48].

Тому пропонуємо ст. 87 КПК України доповнити новою частиною такого змісту:

«4. Докази, передбачені цією статтею, можуть бути визнані судом допустимими за клопотанням сторони захисту або за ініціативою суду, якщо будуть відсутні заперечення з боку сторони захисту, якщо такі докази самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості цього обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання. Суд повинен у своєму рішенні вказати мотиви його прийняття.

Якщо обвинувачуються декілька осіб, то питання щодо визнання таких доказів допустимими суд вирішує стосовно кожного обвинуваченого окремо⁶.

Визнання вказаних матеріалів допустимими доказами не перешкоджає оспоруванню їх достовірності в судовому розгляді відповідного провадження.

Виявивши факти порушення закону посадовими особами органу державної влади, суд одночасно повинен поставити питання про відповідальність таких осіб перед органами, що згідно із законодавством уповноважені притягати їх до передбаченої законом відповідальності».

Вважаємо, що у контексті розгляду цього складного й неоднозначного питання варто вказати ще на одну обставину. Якщо фактичні дані будуть отримані стороною захисту, то в цьому разі остання також повинна дотримуватися конституційних прав і свобод людини й громадянина, які потенційно можуть бути порушеними. Тим паче, що положення ч. 1 ст. 87 КПК України («докази отримані», «докази здобуті») стосуються всіх суб'єктів доказування, тобто не лише органів державної влади, що формують доказовий матеріал, а й інших суб'єктів, зокрема й сторони захисту. Так, можна підтримати точку зору науковців, які схиляються до думки, що не можуть бути допущені як докази матеріали, отримані захистом із порушенням закону, наприклад викрадені із чужої квартири документи або предмети [18, с. 20]; або якщо захист буде використовувати сфальсифіковані матеріальні об'єкти; посилатися на показання свідка, дані під впливом фізичного чи психічного насильства, погроз, шантажу тощо [3, с. 47]; чи коли будуть використані записи телефонних розмов, зроблені захисником всупереч встановленому в законі порядку (наприклад, поза процесуальним порядком провадження відповідних негласних слідчих (розшукових) дій, що потребують попереднього дозволу слідчого судді). Цікаво, що деякі юристи, насамперед адвокати, відстоюють протилежну позицію, яку, однак, навіть із позицій здорового глузду підтримати не вбачається за можливе, оскільки інакше можна було би будь-якій особі виправдано порушити права й свободи інших осіб⁷. У випадку встановлення злочинних порушень закону при збиранні доказів, як зазначає В.І. Жажицький, вони безумовно повинні визнаватися недопустимими [19, с. 24]⁸.

⁵ На можливість такої ситуації вказує, наприклад, І.Л. Петрухін [5, с. 191].

⁶ Таке положення обґрунтовується вченими, оскільки обвинувачені, що є співучасниками, можуть мати різні (іноді суперечливі) процесуальні інтереси в кримінальному провадженні, і їх позиція не завжди може узгоджуватися між собою [3, с. 48; 10, с. 179–181; 11, с. 33].

Говорячи про застосування судом у кримінальному провадженні правила «асиметрії» оцінки допустимості доказів, вважаємо за необхідне особливо підкреслити ще одну суттєву обставину. Зокрема, визнання доказів допустимими в такому разі не виключає можливості оспорування їх достовірності іншими учасниками судового провадження⁹. Інше означало б те, що суд мав би змогу своє рішення обґрунтувати на підставі відомостей, достовірність яких викликає сумніви, а це «є не що інше, як офіційний канал для проникнення в кримінальний процес не доказів, а псевдодоказів, тобто та несприятлива для судочинства потенційна можливість, що підриває основи принципу змагальності, яку законодавець повинен передбачити й попереджувати засобами, передбаченими в законі» [4, с. 5]. Щоб уникнути цього, судді необхідно, як відмічають учені, у кожному випадку підходити до вирішення цього питання індивідуально, враховувати характер порушення, чи породжує воно сумніви в достовірності змісту доказової інформації, які не можна усунути, чи ні [7, с. 55].

Так, В.С. Балакшин дотримується тієї точки зору, відповідно до якої допустимість виступає додатковою гарантією того, що в обґрунтування вини обвинуваченого будуть покладені достовірні докази, але не підміняє саму достовірність. Тому про застосування якої-небудь асиметрії правил оцінки достовірності доказів не може бути й мови [20, с. 14]. Таким чином, учений цілком небезпідставно акцентує увагу на тій негативній обставині, що може проявлятися при застосуванні правил «асиметрії» на практиці. Зокрема, він говорить про небезпеку підміни (змішування) допустимості доказів із їх достовірністю й належністю, що може стати наслідком не лише необґрунтованого виключення доказу з процесу доказування, але й постановлення незаконного й необґрунтованого вироку чи іншого судового рішення. Науковець зазначає, що нерідко й у теорії кримінального процесу допустимість трактується як акумулююча характеристика окремо взятого доказу, якій останнє повинно відповідати не лише з точки зору відповідності вимогам закону, що регламентує способи й порядок збирання, закріплення й перевірки фактичних даних і їх джерел, але і з точки зору достовірності та (або) належності¹⁰. Про взаємозв'язок і взаємобумовленість цих двох понять, які, однак, слід розмежовувати, вказувалося ще відомими радянськими процесуалістами [21, с. 228–230]. Проте задля справедливості слід зазначити, що вказана проблема має глибоке коріння, адже довгий час у науці кримінального процесу допустимість доказу визначалася і через його належність¹¹.

Таким чином, автор робить висновок про те, що в результаті цього «асиметрія правил про допустимість доказів трансформується в асиметрію правил оцінки доказів узагалі» [4, с. 2–3]. На думку В.С. Балакшина, ці правила за жодних обставин не можуть бути поширені на оцінку доказів із точки зору їх належності й достовірності. Адже критерії оцінки доказів з указаних позицій, безумовно, інакші, аніж при оцінці їх допустимості. Окрім того, правила «асиметрії» в цьому разі вступатимуть у протиріччя з вимогами однієї зі складових принципу презумпції невинуватості, згідно яких усі

⁷ Детальніше зазначене питання розглядали В.В. Плетньов та І.Б. Михайловська [18, с. 20; 3, с. 47–48].

⁸ До речі, автор поділяє процесуальні порушення на три види, додаючи до суттєвих і несуттєвих ще й злочинні [19, с. 24].

⁹ До речі, подібне формулювання, зокрема «допуск указаних матеріалів як доказів не перешкоджає оспоруванню їх достовірності», містилося в проекті Загальної частини КПК РФ (ст. 48), підготовленому робочою групою Державно-правового управління Президента РФ [2, с. 155, 7, с. 55].

¹⁰ Вважаємо, що така ситуація не в останню чергу зумовлена також і певною близькістю інститутів допустимості й достовірності доказів. Їх зв'язок полягає, зокрема, у тому, що одним із завдань допустимості є забезпечення (посвідчення) достовірності отриманої внаслідок провадження певної процесуальної дії доказової інформації під час здійснення кримінального судочинства. Також, як зазначається, ці властивості є оціночними категоріями, параметрами, з позицій яких визначається, чи може конкретний доказ використовуватися суб'єктами доказування для обґрунтування висновків й схвалюваних рішень [20, с. 9, 14].

¹¹ Такий висновок можна зробити, аналізуючи роботи багатьох учених [22, с. 247; 23, с. 230–233; 24, с. 12; 25, с. 22].

сумніви щодо винуватості обвинуваченого, якщо вони не можуть бути усунені в установленому порядку, тлумачаться на його користь [4, с. 5]. Адже сумніви щодо винуватості обвинуваченого можуть проявлятися в різних варіантах, як-то: недопустимість доказів, що підтверджують вину особи; допустимість доказів, що не підтверджують цієї вини. При цьому недопустимі виправдувальні докази такою ж мірою породжують сумніви у винуватості, як і два перших види, не послаблюючи їх і не посилюючи [20, с. 14].

Отже, вважаємо, що, виходячи із посвідчувальної функції інституту допустимості доказів, правила про «асиметрію» не можуть поширюватися на такі порушення процесуальної форми, які об'єктивно потягли за собою сумніви щодо достовірності отриманих відомостей, якщо вказані сумніви не можуть бути усунені (спростовані), а отримана інформація – перевіреною за допомогою всіх можливих і передбачених законом засобів.

Висновки. По-перше, відповідні порушення повинні бути підставою для визнання судом доказів як недопустимими, так і недостовірними.

По-друге, зі сказаного випливає те, що правила «асиметрії» повинні стосуватися тільки таких вимог, критеріїв допустимості доказів, як дотримання встановленого законом порядку провадження відповідної процесуальної дії (за винятком тих її складових, що забезпечують посвідчення достовірності доказової інформації), а також додержання конституційних та законодавчих гарантій щодо захисту прав і свобод особи під час провадження вказаних дій, якщо відповідні порушення закону не стали причиною обмеження чи порушення цих прав, або ж навіть, якщо і стали, але тільки тоді, коли внаслідок цього було отримано виправдувальні докази, про визнання допустимими яких заявляє клопотання сама сторона захисту.

По-третє, вважаємо, що алгоритм, яким повинен керуватися суд, вирішуючи питання допустимості доказів, має бути такий. Якщо суд, оцінюючи обвинувальний доказ, встановить його недопустимість, яку не можна подолати в судовому засіданні, то цей доказ не може бути покладений в основу обвинувального вироку, навіть якщо він і містить достовірно встановлені відомості вини особи; винуватість у цьому разі необхідно доводити іншими засобами доказування. Що ж стосується виправдувального доказу, то має пріоритет достовірність останнього (але знову наголосимо, що лише в разі, коли певні відступи від процесуальної форми не вплинули на достовірність доказової інформації, або ці сумніви піддаються спростуванню, усуненню)¹².

Отже, суд, оцінюючи кожен доказ, повинен чітко розрізнити правила, що стосуються різних властивостей доказу (у цьому разі допустимість і достовірність), та в жодному разі не повинен змішувати (підміняти) ці поняття, що може призвести до негативних наслідків при здійсненні правосуддя.

Вищевикладене, враховуючи вимоги до цієї роботи, не претендує на вичерпну відповідь щодо пропозицій із удосконалення інституту недопустимості доказів, однак вкотре підкреслює актуальність зазначеної проблематики та необхідність її подальшого дослідження.

¹² Як слушно зазначає щодо цього О.В. Селіна, правила допустимості (за таким принципом) покликані були б «карати» або «заохочувати» учасників кримінального процесу, а не забезпечувати достовірність доказів. Справді, існуючі правові положення щодо допустимості доказів поряд із встановленням загальних гарантій доказової достовірності, спрямовані на забезпечення виключення з практики кримінального судочинства недозволених методів провадження процесуальних дій. Такі «методи» (тортури, побої, знущання), навіть ведучи до достовірних знань, дискредитують судочинство як сферу взаємовідносин держави й особистості, аж до того, що роблять безглуздом висновок про винуватість особи у вчиненні злочину. При цьому, як справедливо зазначає автор, достовірність знань про обставини скоєного злочину не може стати «розмінною монетою» в спорі між обвинуваченим і державою, що його обвинувачує [11, с. 34]. До цього можна також додати, що, як зазначається дослідниками, правила допустимості не повинні бути «добрими» чи «поганими» для когось із учасників процесу; вони необхідні для досягнення цілей доказування – точного встановлення обставин справи [26, с. 42].

Список використаних джерел:

1. Стецовский Ю.И. Конституционный принцип обеспечения обвиняемому права на защиту / Ю.И. Стецовский, А.М. Ларин. – М. : Наука, 1988. – 317 с.
2. Михайловская И.Б. Настольная книга судьи по доказыванию в уголовном процессе / И.Б. Михайловская. – М. : ТК Велби ; Изд-во Проспект, 2008. – 192 с.
3. Михайловская И.Б. Правило «благоприятствования» защите и его влияние на процесс доказывания / И.Б. Михайловская // Государство и право. – 2007. – № 9. – С. 41–49.
4. Балакшин В.С. «Асимметрия» правил оценки допустимости доказательств / В.С. Балакшин // Законность. – 2007. – № 3. – С. 2–5.
5. Петрухин И.Л. Теоретические основы реформы уголовного процесса в России : в 2 ч. / И.Л. Петрухин. – М. : Проспект, 2004– . – Ч. 1. – 2004. – 269 с.
6. Ищенко В.Н. Из выступления на научно-практической конференции «Правовая и криминологическая оценка нового УПК РФ» / В.Н. Ищенко // Государство и право. – 2002. – № 10. – С. 94–125.
7. Бозров В.М. Судебное решение и оценка доказательств по уголовному делу : [монография] / В.М. Бозров, Н.В. Костовская. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 160 с.
8. Савицкий В.М. Последние изменения в УПК: продолжение демократизации судопроизводства : [вступительная статья к УПК РСФСР] // Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР. – М. : Юрид. лит., 1994. – 184 с.
9. Перекрестов В.Н. Проблема обеспечения гарантий допустимости признательных показаний / В.Н. Перекрестов // Российская юстиция. – 2009. – № 8. – С. 55–56.
10. Кипнис Н.М. Спорные вопросы теории и практики допустимости доказательств / Н.М. Кипнис // Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность / [Ю.В. Корневский, Н.М. Кипнис, Е.Ю. Львова и др.] ; под ред. В.А. Власихина. – М. : Юристъ, 2000. – С. 174.
11. Селина Е.В. Допустимость доказательств и судебское усмотрение в уголовном процессе / Е.В. Селина // Государство и право. – 2009. – № 8. – С. 31–38.
12. Лупинская П.А. Основания и порядок принятия решений о недопустимости доказательств / П.А. Лупинская // Российская юстиция. – 1994. – № 11. – С. 2–5.
13. Миронов В.В. Правила оценки допустимости доказательств / В.В. Миронов // Законность. – 2006. – № 5. – С. 35–36.
14. Гуськова А.П. О спорных вопросах российского правосудия / А.П. Гуськова // Российский судья. – 2001. – № 3. – С. 6–9.
15. Быков В.М. Актуальные проблемы уголовного судопроизводства / В.М. Быков. – Казань : Познание, 2008. – 298 с.
16. Ляхов Ю.А. Допустимость доказательств в российском уголовном процессе / Ю.А. Ляхов. – М. : Эксперт. бюро, 1999. – 80 с.
17. Зажицкий В.И. Новые нормы доказательственного права и практика их применения / В.И. Зажицкий // Российская юстиция. – 2003. – № 7. – С. 45–47.
18. Плетнев В.В. Проблемы использования доказательств, полученных с нарушением процессуального закона / В.В. Плетнев // Российская юстиция. – 2014. – № 4. – С. 18–20.
19. Зажицкий В.И. Доказательственное право в гражданском, арбитражном и уголовном процессе: сравнительный анализ / В.И. Зажицкий // Советская юстиция. – 1993. – № 20. – С. 23–25.
20. Балакшин В.С. Соотношение допустимости доказательств с их относимостью и достоверностью / В.С. Балакшин // Законность. – 2014. – № 3. – С. 8–14.
21. Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н.В. Жогин. – Изд. 2-е, исправл. и доп. – М. : Юрид. лит., 1973. – 736 с.
22. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства : в 2 т. – Изд. 3-е, пересмотр. и доп. – СПб. : Сенатская типография, 1910– . – Т. 2. – 1910. – 573 с.

23. Вышинский А.Я. Теория судебных доказательств в советском праве / А.Я. Вышинский. – Изд. 3-е, дополненное. – М. : Гос. изд-во юрид. литературы, 1950. – 308 с.
24. Перцовский С.Л. Относимость доказательств в советском уголовном процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / С.Л. Перцовский. – Х. : Б. и., 1954. – 15 с.
25. Сибилева Н.В. Допустимость доказательств в советском уголовном процессе : [учеб. пособие] / Н.В. Сибилева. – К. : УМК ВО, 1990. – 68 с.
26. Новиков С.А. Показания обвиняемого в уголовном процессе России: проблемы допустимости / С.А. Новиков // Российская юстиция. – 2014. – № 2. – С. 41–44.

ПЧЕЛІНА О. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців
для підрозділів слідства
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначається перелік документації, що підлягає дослідженню під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності, та коло питань, які необхідно вирішити під час проведення вказаного заходу. Виділяються тактичні особливості огляду документів як на матеріальних носіях, так і електронних.

Ключові слова: тактика огляду, документ, злочини у сфері службової діяльності.

В статье определяется перечень документации, подлежащей анализу при расследовании преступлений в сфере служебной деятельности, и перечень вопросов, которые необходимо решить в ходе проведения указанного мероприятия. Выделяются тактические особенности осмотра документов как на материальных носителях, так и электронных.

Ключевые слова: тактика осмотра, документ, преступления в сфере служебной деятельности.

List of documentation that must be researched and the range of issues that must be solved during the investigation of crimes in sphere of service activity are defined in the article. Tactical features of review of material media and electronic documents are allocated.

Key words: tactics of review, document, crimes in sphere of service activity.

